בעל שם טוב על התורה — בחוקתי

אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו'. נראה לפרש ע"פ פשוטו, דאיתא בגמרא (תענית דכ"ד ע"ב) ר' חנינא בן דוסא הוה אזיל באורחא, אתא מיטרא, אמר כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא, נמצא בשביל הצדיק פסק המטר, אבל אם בחקותי תלכו תהיו כולכם צדיקים, אז לא יועיל תפלת הצדיק היחיד נגד המרובים, ויהיה הגשם בעתו:

ושמעתי מקשים על האי לישנא, שאמר כל העולם בנחת, למה ליה למימר כל העולם בנחת, היה לו לומר בקיצור חנינא בצער, ועוד ח"ו לומר שהיה הוא מצטער עצמו על נחת העולם:

ונ"ל על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (שם בתענית דכ"ד ע"ב) בכל יום בת קול יוצאה ואמר כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין וכו', נמצא שהיה ר' חנינא בן דוסא הצינור המשפיע שפעו לכל העולם, וזהו [בשביל] חנינא בני, שהוא לשון דרך ומעבר, כשביל זה שהוא מעבר לכל, כן הוא היה מעבר ההשפעות לעולם, ולכך אמר כל העולם בנחת, פירוש, שהנחת בא להם ע"י השפעתי ואיך יהיה ההשפעה אם אני בצער, לא יהיה נחת שלם, ואולי ח"ו לא יהיו גשמי ברכה ונדבה מחמת צער שלי, ואף שאמרו שהיה די לו בקב חרובין, היינו שהיה מספיק עצמו במועט, כי כך מדת הצדיקים, ולא היה לו צער כלל מחמת זה, אבל כאן היה לו צער ממש, ולא היה יכול להשפיע שפע שלימה, וזה היה הצער שלו מפני השחתת העולם, וזה היה עיקר תפלתו שיפסקו הגשמים עכשיו, וכשיבוא לביתו יהיה בנחת להתפלל שירדו כמו שהיה באמת:(לקוטים יקרים ד"ו ע"ד, אור תורה פ' בחקותי).

אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו'. יש לפרש על פי רמז המשנה (חגיגה ד"כ ע"ב) חומר בקודש מבתרומה שמטבילין כלים בתוך כלים כו', כי הלא נודע שעיקר עבודת הבורא יתברך שמו הוא הדבקות וההתלהבות בעבודתו יתברך שמו, ובלימוד תורתו שיהיה בדחילו ורחימו, ומחמת זה יכול הוא לדבק בהשם יתברך כביכול, מפני שהבל הדיבורים מתדבק בהבל העליון, והקול בקול העליון, והדיבור בדיבור העליון, וכן המחשבה, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל שהשכינה מדברת מתוך גרונו של משה (עי' זוה"ק פינחס דרי"ט ע"א ברע"מ דאמרו לו דקוב"ה ושכינתי' מליל בפומוי) שמחמת גודל קדושתו ודבקותו בהשם יתברך היה ממש מתחבר עם שרשו, והרי הוא כמו הקדוש ברוך הוא היה מדבר דיבורו של משה, ועל ידי זה נזדכך חומריותו ונעשה איש האלהים, וכמו שכתוב (בפ' שמות) של נעליך שהוא החומרי, וזהו אפשר רמז המשנה, חומר בקודש, כלומר אם תרצה לזכך חומרך שיהיה בקודש העליון, שהוא המחשבה העליונה, אי אפשר (אם לא) [אלא], מבתרומה, פי' שצריך שתרום תמיד עיניך ולבך, ותטהר מחשבותיך ורעיונותיך במחשבת השם יתברך, בדבקות גמור והתלהבות, וזה ידוע שבמקום שאדם מחשב שם הוא גם כן במקום ההוא, ואם כן כשתתמיד ותרגיל עבודתך בכך בוודאי תרום ותעלה במקום המחשבה העליונה אל שרשה, ואז גם חומר שלך יזדכך בקודש העליון כנזכר:

והנה ידוע שהאותיות נקראים כלים, והנקודות הם חיות ונשמות הכלים, והנה האדם כשמחשב איזה מחשבה יהיה מה שיהיה, הוא מחשב אותיות, וכבר ידעת שאם באה זרה, בלימודו או בתפלתו היא אינה מקריות, כי יש עת לכל חפץ, וכמו שכתוב (אסתר ב') ובהגיע תור נערה ונערה, שהוא הניצוץ שנתון בעמקי הקליפות הנקרא נערה שמנוערת מכל טוב, ורוצה להתדבק בשרשה, והגיע עת וזמן לעלות בקדושה, הנה אז צריך האדם להתעורר מאוד מאוד, כי לא לחנם באה זאת המחשבה אם לא להעלותה, ואם לא עכשיו אימתי, כי אפשר שלא יהיה עוד עת ותור הנערה ההיא, כי על פי רוב המחשבה באה מענין הדומה לענין התפלה והברכה, או מענין הלימוד שהוא עוסק:

והוא על דרך משל בן חביב האומר לפני אביו דבר הלכה, והנה אביו מקשה אותו קושיות שונות, ומתעהו מדרך הפשט, והנה אין ח"ו כוונת האב לסתור דברי בנו ולהטעותו, שישאר נבוך ותועה, אך אדרבה האב לחדודי קא מכוון, שיעשה הבן דבר נגדיית נגד הקליפות הקושיות ויתרץ, וידרוך הדרך האמת והישר בפשט ההלכה, וזהו רצון האב ושמחתו, כמו שכתוב (משלי כ"ז:י"א) חכם בני וגו', והנמשל הוא מובן [שהמנסה הוא היצר הרע ששולח המחשבות זרות ובאמת הוא לסיבת שיעלה אותם האדם] כי כאשר באה מחשבה זרה צריך להתעורר מאוד ולהעלותה בקודש, עם אותן מחשבות קדושות שמכוון ומייחד עם הדיבורים שהוא מדבר:

וזהו שאמרו מטבילים כלים בתוך כלים, כלומר כלים הם האותיות של המחשבות זרות, יטבול ויטהר בתוך כלים שהם אותיות הקדושים, ועל ידי זה יתברר הכל לקודש העליון כנזכר:

וזהו אם בחקותי תלכו, ואמרו רבותינו ז"ל (בתורת כהנים ריש בתקותי) זה לימוד תורה, ואמר לשון תלכו כלומר שתלכו תמיד ולא עומדין במקום אחד, במדרגה אחת, אלא שתלכו תמיד, הלוך ועלה ממעלה למעלה בדבקות והתלהבות, עד שתגיעו למדרגה עליונה לדבק מחשבותיכם למעלה בכל העולמות, כמו מי שעולה מעולם לעולם, כענין (חגיגה די"ד ע"ב) ד' שנכנסו לפרד"ס מרוב הדבקות והמחשבות הטהורות וזכות, ואז ונתתי גשמיכם בעתם, כלומר שגם הגשמיים והחומריים שלכם יזדככו, וגם הניצוץ יעלה בעתו ר"ל בעת הצורך שיוכל לעלות, יזדמן לכם המחשבה זרה, בכדי לזכות אתכם להעלות הניצוץ, ולא כשאר בני אדם שבא להם מחשבה זרה מחמת מחשבותיהם שלא מטוהרה מדברים גשמיים, ולא כן אתם ההולכים בחקותי כנזכר, ואם תבא לכם מחשבה זרה תוכלו להעלותה אל הקדושה: (כתר שם טוב די"ט ע"ד, לקוטים יקרים ד"ז ע"א, אור תורה פ' בחקותי).

אם בחקותי תלכו וגו'. ובמדרש רבה (ר"ס ל"ה) הדא הוא דכתיב (תהילים קי"ט:נ"ט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך כו', מבואר לעיל פ' בראשית אות מ"א ועוד שם אות קס"ה ושם בהגה קמ"ב:

ונתתי שלום בארץ. עין לעיל פ' אמור אות ג', ולקמן פ' פינחס אות ב':

לא תגעל נפשי אתכם. שמעתי ממורי פירוש על מה שהקשה הרמב"ן בפ' בחקותי ולא תגעל נפשי אתכם, הא גם כשעוברין רצונו כתיב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו', ומכל שכן בעושין רצונו כמו שנאמר אם בחקותי תלכו וכו', ואם כן למה נכתב ולא תגעל נפשי אתכם, וביאר הרמב"ן כי הוא מסודות התורה, אמר ונתתי משכני בתוככם ונפש מן המשכן לא תגעל אתכם לשון הגעלה וכו' יעו"ש:

ופירוש הדברים כי השכינה נקרא אש אוכלה המכלה הכל כשאינה בייחוד למעלה עם אש חוורא עיין במקום אחר וכו', והענין, כי יש ראיה ודיבור ושמיעה והילוך ומשמוש וכו', וכאשר מייחד זה למעלה ולידע שהם אברי השכינה אז מעלה כל המדרגות, כגון כל הדיבורים שדיבר כל היום ההוא יכוון להעלות על ידי דיבורי

תורה ותפלה של היום ההוא, וכן הראיה והשמיעה וההילוך יכוון לעלות ולקשר הגשמיי ברוחניי, מה שאין כן כשאינו יודע זה, אז מכלה כל הדיבור והראיה והשמיעה, וזהו סוד ולא תגעל נפשי אתכם להשחית ולכלות, כמו הגעלה המכלה איסור שבתוך הכלי, והטעם, כי ונתתי משכני בתוככם, לייחד הכל, וכמו שכתב בזוהר (פ' בראשית דנ"א ע"א) ואתם הדבקים בה' וכו', ומכל מקום כלכם חיים וכו', יע"ש ודפח"ח:(כתונת פסים פ' בהעלותך דל"ה ע"א, בפ"י דע"ד ע"א, ודע"ו ע"ג).

ואם לא תשמעו לי וגו'. וברש"י ומה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ע"ש, אמרו רבותינו ז"ל (אבות פרק ד') כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וכל המבטל את התורה מעושד סופו לבטלה מעוני, ובשם הבעל שם טוב ז"ל שדקדק בזה, דהלא הביטול תורה אינו נחשב לעונש אצל אדם זה שהיה מבטלה מעושר, דהרי היה בידו לקיימה כשהיה עשיר, ואף על פי כן לא קיימה, נמצא דעיקר העונש אצלו מה שסופו להיות עני, ואם כן הי הוי להו לרבותינו ז"ל לומר, כל המבטל את התורה מעושר סופו להיות עני:

וביאר הבעל שם טוב ז"ל, כי האמת וודאי כן הוא, שעיקר העונש אצלו הוא מה שסופו להיות עני, אך שבאו חכמינו ז"ל להורות שנפרעין ממנו מדה במדה, על שפרק מעל עצמו עול תורה, הגם שיהה בידו לקיימה, כיון שהיה אז עשיר, ולכן לא יניחו אותו אחר כך כשיהיה עני שיקיים אחד כך את התורה, בכדי שיהיה עני כל ימיו, כי אם יניחו אותו לקיים אחר כך את התורה בעת שיהיה עני, אם כן ממילא יעשר אחר כך גם כן, שהרי כיון שיקיים את התורה מעוני סופו לקיימה שוב מעושר:(תשואת חן בליקוטים, שפתי צדיקים פ' תולדות, נוצר חסד פ"ד אות ט).

אמרו חכמינו ז"ל (אבות פ"ו) בכל יום ויום בת קול יוצאה מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שמעתי קושיא ממורי בענין מה שאמרו בש"ס בכל יום בת קול יוצאה וכו', וכן מה שנאמר (בישעיה כ"א) אמר שומר וגו' שדרשו (בסנהדרין דצ"ד ע"א) שהוא כרוז וכו' שאם אין מי ששומע את הכרוז למה מכריזין, ואם יש שומע קשה שהחוש מכחישו כי מי זה יאמר ששמע כרוזין מלמעלה, ואף אם ימצא אחד שיאמר ששמע, מי הוא הפתי אשר יאמין לדבריו, ואם כן לאיזה תועלת הוא הכרוז ללא יועיל, ותירץ הוא ז"ל על דרך זה הגם שאין זה לשונו, דאיתא בש"ס (דחגיגה ד"ה ע"ב) ריב"ח הוי קאי קמי קיסר, אחוי ליה ההוא מינא עמא דאהדרינהו מרייהו לאפיה, אחוי ליה איהו עוד ידו נטוייה וכו', מאן דלא ידע במחוג ליחוי קמי מלכא וכו', ויש להבין זה הענין למה דברו ברמז ולא על ידי דיבור מפורש, וגם לאיזה תועלת מביא הש"ס זה, ונראה לומר דיוצא לנו מזה רמז מוסר בענין הכרוזין של מעלה, שאינו דיבור, כי אין אומר ואין דברים שם למעלה, כי הדיבור הוא גשמיי, וראיה לזה כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע (ברכות דנ"ח ע"א) ואין דרך ארץ לדבר המלך הרבה עם שריו ויועציו, כי אם ברמז, וכאשר גם עתה במלכות ישמעאל הוא כך הנהגתו, וזהו שהודיענו הש"ס שגם הכרוזין היוצאים ממלך מלכו של עולם הוא ברמז, וצריך לידע במחוג רמז הכרוז, והוא על ידי המחשבה שבאין לאדם בכל יום הרהורי תשובה, שהוא מחמת הכרוז, או על ידי שאר דברים הנורעים למי שעיניי שכל לו, שלא יהיה מכלל אלו שנאמר בהם (תהילים ל"ב:ט) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן וכו', רק כשנתעורר בעולם איזה פחד ויראה ידעו שמרמזין להם מלמעלה שידבקו בשורש היראה וכנ"ל, וכשנתעורר איזה שמחה בעולם ידבק בשמחת עבודת השם יתברך וכיוצא בזה ישמע חכם ויוסיף לקח ודפח"ח:(תוי"י פ' ראה דקפ"ג ע"ב).

שמעתי שהקשה מורי, על מה שאמרו חכמינו ז"ל בכל יום מכריז בת קול אוי לבריות מעלבון של תורה (אבות תרק ו') והקשה אם הכרוז נשמע למה לא ימצא אדם שומע, ואם אי אפשר לשמוע אם כן הכרוז למה, וביאר ז"ל כי למעלה הוא עולם המחשבות, ואין אומר ואין דברים (תהלים י"ט) והכרוז הוא מחשבות והרהורי לב לטוב, ולכך אין רשע שאין לו הרהורים טובים בכל יום, מכח הכרוז, אלא שבבוא ההרהורים הטובים מפנה אותם ומעבירן מלבו, ומפנה לבו לבטלה, ובודאי מתחייב בנפשו, שניתן לו אוצר טוב והוא בורח מהמלך, כמו ששמעתי משל בשם מורי, למלך שהיה ממנה על אוצר ד' שרים ונטלו האוצר וברחו, האחד מהם נתיישב בדעו וחזר מעצמו, הב' נתייעץ עם חכם אחד ודיבר על לבו מה ראה על ככה וחזר, הג' הגיע למקום שדנין בני אדם על כיוצא בזה, וחזר מחמת מורא, הד' לא שב כלל, והמלך לזה שחזר מעצמו נתן לו יותד גדולה, מאחר שנתיישב בטוב שכלו לחזור, מה שאין כן להשני אמר אילו לא מצא חכם שייעצו כך לא היה חוזר, והשלישי שחזר מחמת שראה שדנין לבני אדם, מינהו המלך להיות ממונה שם לראות זה הצער ואמר מורי זה על עצמו וכו' והבן:(תוי"י פ' צו דפ"ג ע"ג וע"ד).

בענין הכרוז היוצא מלמעלה שובו בנים שובבים (זוהר נשא דקכ"ו ע"א שבכל יום יוצא בת קול ומכריז וכו' כדלעיל) וכיוצא דקשה ממה נפשך, אם הוא לתועלת למה לא נשמע וכו', הכרוז הוא ענין המחשבה וכמו שכתב בס' מאורי אור כי כרוז הוא בגימטריא ע"ב קס"א וכו' סוד או"א המחשבה, ולכך אין לך רשע שאינו מהרהר בתשובה מצד שמיעת הכרוז במחשבה, כי למעלה אין אומר ואין דברים (תהלים י"ט) רק במחשבה, ולפעמים הכרוז בפי הקטנים והשוטים מיום שחרב בית המקדש, כמבואר בש"ס פרק קמא דב"ב (די"ב ע"ב):(בן פורת יוסף בהקדמה ד"ח ע"ג).

ורדף אותם קול עלה נדף. שמעתי מפה קדוש ישראל הצדיק המפורסם מו"ה אורי זלה"ה מסטרעליסק כמדומה שאמר בשם הבעש"ט זלה"ה שזה הפסוק קאי על העוסקין בתורה שלא לשמה, ובפרט לקנתר דנוח לו שלא נברא, וכמבואר בתוספות במס' פסחים פ' מקום שנהגו (ד"נ ע"ב ד"ה וכאן) ע"ש, ולאותן אנשים רודף קול עלה נדף, נדף הוא לשון דף היינו שהדף גמרא רודף אותם ועלה הוא כפשוטו:(אור צדיקים, ליקוט).

וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם וגו'. מהבעל שם טוב, מפני מה אין נקרא אבות כי אם אברהם יצחק ויעקב, וגם זכות אבות לא נקרא רק מהם, ופירש, משום דבחייהם היה עבודתם ותפלתם עבור כל הדור ועד סוף כל הדורות כו':(אור הגנוז לצדיקים, פ' תצא).

בשם הבעל שם טוב זלה"ה, דהקשה מאי טעם אין מזכירין כי אם זכות שלשה אבות שהם אברהם יצחק ויעקב ולמה אין מזכירין זכות ראובן זכות שמעון וכו', זכות חנוך ופלוא, אף על פי שהיו גם כן צדיקים גמורים, עוד קשה דמצינו בזוהר הקדוש קצת תנאים שבאו נשמתם אחר פטירתם ללמוד רזי תורה עם רבי שמעון בן יוחאי וחברייא כגון רב המנונא סבא ובנו וכו', וקצת תנאים כיון שמתו לא ראינו שוב שהיו באים לא הם ולא נשמתם, ופירש הבעל שם טוב זלה"ה כך שאותו צדיק שבחייו היה עבודתו ותפלתו תמיד עבור על הדור, אז אפילו אחר פטירתו מחזיק במדותיו, ובא לתקן הדור על ידי שילמוד להם תורה וכו', וכמו שאמרו ז"ל בזוהר הקדוש (בתיקוני הזוהר תיקון ס"ט) משה רבינו עליו השלום אתפשטותיה עד כמה דרין וכו', בכל חכם וצדיק, מפני שכמו שבחייו היה מוסר נפשו עבור כל ישראל, כמאמרו (בפ' תשא) אם תשא חטאתם ואם אין וגו', כן אחר פטירתו בא לתקן כל חכם וצדיק, ועל ידו מתתקן כל הדור, וכן האבות שפעולתם ועבודתם היה לתקן עד סוף כל הדורות, כמאמר רבותינו ז"ל (במדרש רבה פ' בחקותי פל" סי' ג') אלמלי אכלו וקבלו האבות שכרם בעולם הזה וכו', על כן נזכר זכותם עד סוף כל הדורות, מה שאין כן שאר צדיקים שלא היה פעולתם ועבודתם אלא לתקן את עצמם, על כן לא נזכר זכותם, וגם אין נשמתם באה ללמד תורה עם שאר צדיקים כדי לתקן הדור:(אור הגנוז לצדיקים כת"י פ' תצא ע"ש באורך).

סליק פרשת בחקותי בס"ד